

Piet van Cruyningen Special

Huldiging Piet van Cruyningen bij gelegenheid van zijn pensionering van de leerstoelgroep *Economic and Environmental history* van Wageningen Universiteit op 9 mei 2025

Anton Schuurman

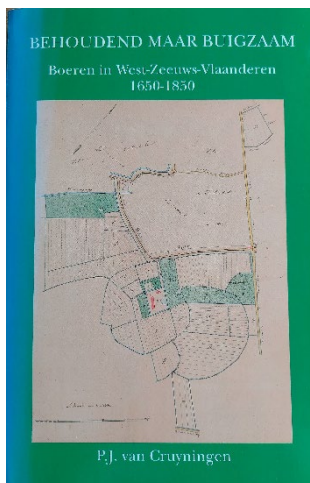

Foto: Guy Ackermans

Ik herinner me nog toen je in het begin van de jaren negentig (oktober 1993) in Wageningen arriveerde. Ik weet niet meer precies welke dag of week, maar je maakte deel uit van wat ik zou

willen noemen de renaissance of ‘Indian Summer’ van de leerstoelgroep Van der Woude. Na jaren zonder nieuwe aanstellingen—een tijd van stijgende werkloosheid en bezuinigingen—verwelkomde onze groep een aantal nieuwe collega’s: samen met jou kwamen Paul Brusse, Harm Hoogendoorn, Johan Kamermans, Gabriel Pastoor, Frans Huyzendveld en Leandre Bulambo. In zekere zin betekende dit een heropleving van het Slicher-onderzoeksprogramma naar regionale studies van het *Ancien Régime*, maar dan met nieuwe invalshoeken.

Jij richtte je op Zeeuws-Vlaanderen, Paul Brusse op het rivierengebied, en Harm Hoogendoorn op de veengebieden. Johan Kamermans en Gabriel Pastoor zetten de nieuwe onderzoekslijn van de vakgroep voort op het gebied van materiële cultuur, nu gericht op de vroegmoderne tijd. Frans Huyzendveld werd onze eerste Afrikanist—hij had net zijn proefschrift over de landbouwgeschiedenis van Tanzania afgerond. Samen met Ad van der Woude zelf, Henk Roessingh, Joop Faber (die was teruggekeerd), Jan Bieleman en mijzelf vormden we weer een flinke groep. Bijna het hele AAG Bijdragen-collectief was aanwezig—vooral wanneer, van tijd tot tijd, Jan de Vries zich bij ons voegde.

In het voorwoord van je proefschrift, dat in 2000 als nummer 40 in onze *AAG Bijdragen*-reeks verscheen (het vlagschip van de toenmalige leerstoelgroep en de fysieke neerslag van ons als groep), schreef je dat je oorspronkelijk je promotie in Leiden wilde doen, waar je ook had gestudeerd, bij professor Hille de Vries. Maar helaas voor hem—en gelukkig voor ons—kon hij het project niet financieren. Ook al rondde je je proefschrift *cum laude* af, de vooruitzichten op een academische loopbaan in de geschiedenis waren in deze tijd nog steeds somber. Maar door verschillende banen en projecten te combineren, slaagde je er toch in. En al die tijd bleef je—op de een of andere manier—lid van onze leerstoelgroep. Het was geen rechte weg, maar je bleef standvastig, en werkte gestaag aan wat uiteindelijk een indrukwekkend oeuvre zou worden.

Je publicatielijst is uitzonderlijk: zes boeken met jou als enige auteur, daarnaast boeken samen met anderen, hoofdstukken en tijdschriftartikelen. Alles is terug te vinden in Wageningen Research - <https://research.wur.nl/en/persons/piet-van-cruyningen>. Met je publicaties bevind je je in het gezelschap van Godaert van der Poel, Henk Roessingh, Jan Bieleman en Peter Priester—wetenschappers die na de Tweede Wereldoorlog de wetenschappelijke basis legden voor de Nederlandse agrarische geschiedenis. Zonder hen zou de Nederlandse agrarische geschiedenis zoals wij die nu kennen niet bestaan—en zeker niet in haar huidige relevantie.

Je werk is gevormd in contact met veel andere collega’s, net zoals jouw onderzoek hen weer heeft beïnvloed. Ik denk aan Hille de Vries en Dirk Jaap Noordam, die je hebben opgeleid als historicus; aan je samenwerking met Historisch Boerderijonderzoek in Arnhem en vooral Ellen van Olst; aan je samenwerking met Erik Thoen, Tim Soens en Bas van Bavel met hun meer marxistische geïnspireerde en institutionele geschiedenis; aan Paul Brusse met zijn regionale benadering; en aan Petra van Dam en Milja van Tielhof op het gebied van waterbeheer.

Maar bovenal zou ik zeggen dat je beïnvloed bent door Ad van der Woude, Henk Roessingh en Jan Bieleman. Je streefde naar een historisch vakmanschap gebaseerd op archiefonderzoek, gevoed door sociale theorie, vergelijkend, lange termijn gericht en maatschappelijk relevant. Een kenmerk van hun werk, net als van het jouwe—ook in je meest recente boek—is de aandacht voor veranderingsprocessen en het samenspel van *agency*, context en structuur bij het vormgeven van de wereld waarin we leven. De rol van markten, instituties en ecologie zijn andere gedeelde

thema's. Dit alles maakt de "Wageningse manier" van geschiedenis bedrijven—jouw manier—zo betekenisvol. Je hebt aan deze fundamenteen een belangrijke bijdrage geleverd en er je eigen unieke elementen aan toegevoegd.

In zekere zin lijkt je op veel hedendaagse vrouwelijke historici die hun inspiratie vinden in de geschiedenis van hun eigen groep (vrouwen) —voor jou zijn dat ondernemende, commerciële, ontwikkelde boeren die hun vrijheid gebruikten om een vorm van mild agrarisch kapitalisme te bevorderen (al ben je je volledig bewust van de schaduwzijden daarvan).

Onze onderzoeksgroep is zich altijd bewust geweest van de cycli van bloei en krimp (expansie en contractie zeiden we) in het historisch proces —en we hebben ze ook zelf meegemaakt. Ik begon met de renaissance van de late jaren negentig, maar daarna kwamen de moeilijke jaren 2000. De universiteit had een groot deel van onze financiering ingetrokken. Deze periode liet ook zien hoe moeilijk het is om als groep bijeen te blijven onder grote externe druk. Maar zoals ik al zei: jij bleef standvastig, bleef werken, bleef publiceren—wat van groot belang was voor ons—bezocht internationale conferenties, en bouwde belangrijke internationale contacten op. Jarenlang was je leider (met Miguel Cabo) van het thema *Rural History* binnen de ESSHC (European Social Science History Conference). Je bijdrage aan het groepsleven van de leerstoelgroep is groot geweest. Je hielp mee aan het behoud van een open sfeer. Je was ook nauw betrokken bij de VLG (Vereniging voor Landbouwgeschiedenis), die nog steeds belangrijk voor de leerstoelgroep is, zou ik zeggen. Gelukkig heeft Michiel de Haas het bestuurswerk van je overgenomen. Dankzij jou en Paul Brusse hebben we NWO-financiering gekregen voor het project over modernisering en democratisering. Je stille, consequente toewijding hielp ons door moeilijke tijden heen en maakte de nieuwe bloeiperiode sinds de komst van Ewout mogelijk. Een bloei waarin je opnieuw je aandeel had, niet alleen in onderzoek, maar ook in het onderwijs en de begeleiding van scripties.

Ik heb stilgestaan bij je prestaties omdat niet iedereen zich daarvan bewust is, gezien je bescheiden, zachte en terughoudende karakter. **Dank je wel voor alles. Ik kijk ernaar uit om te zien wat er allemaal nog in het verschiet ligt.**

Verslag van het symposium bij het afscheid van Piet van Cruyningen – agrarisch historicus

Anton Schuurman

Op 9 mei 2025 nam Piet van Cruyningen officieel afscheid als medewerker van de vakgroep die sinds Piets lange carrière al enkele keren van naam is veranderd (geen ongewoon verschijnsel in de periode na 1975) en nu leerstoelgroep *Economic and Environmental History* heet. Het afscheid vond plaats in het Leeuwenborch-gebouw van Wageningen Universiteit waar Piet sinds begin jaren negentig (soms naast zijn werk bij andere werkgevers/financiers) heeft gewerkt. Bij onze vereniging is Piet natuurlijk vooral bekend vanwege zijn vele publicaties op het terrein van de agrarische geschiedenis in de brede zin van het woord; en daarnaast als bestuurslid en secretaris van het bestuur van de VLG. In deze hoedanigheid is hij verantwoordelijk geweest voor veel mooie studiedagen en excursies en heeft de vereniging kunnen genieten van zijn breed netwerk van onderzoekers en sprekers.

Het drukbezochte symposium ter ere van zijn afscheid was getiteld: *From Old Rural History and things that pass by to New Rural History and things that are yet to come*. Tim Soens, Richard Hoyle, Otto Knotnerus, Petra van Dam, Floor Haalboom en Piet van Cruyningen zelf verzorgden de bijdragen. Het werd een staalkaart van de hedendaagse agrarische geschiedenis.

Tim Soens (Universiteit van Antwerpen) deed de aftrap met zijn inspirerende bijdrage getiteld *Farming in the Little Ice Age. Climate Histories from North Sea Farmers*. In zijn bijdrage praktiseerde hij en deed hij een oproep tot verbinding van agrarische geschiedenis en klimaatgeschiedenis.

2 Foto Richard Hoyle

Zijn verrassende bevinding was dat de Kleine IJstijd eigenlijk niet belangrijk is geweest voor de boeren in de kustzones van de Noordzee. Belangrijker dan de temperatuur was de regenval – maar ook daarop waren de boeren goed ingericht. Zijn conclusie (tegen wat we tegenwoordig veel zien in algemene analyses): zie niet meteen het klimaat als veroorzaker van alles. In plaats daarvan pleitte hij weer voor aandacht voor regionaal, vergelijkende, socio-agrarisch systeem onderzoek.

Richard Hoyle (van Reading University) was de tweede spreker. Hij maakte natuurlijk even reclame voor de serie waarin Piet zijn nieuwste boek is verschenen (zie afbeelding) en ging toen over tot zijn eigenlijke onderwerp: *Harvest dates in the Little Ice Age*. Was er sprake van een verschuiving van de oogstdata in Engeland in de vroegmoderne tijd en had dat invloed op de opbrengsten. Hij deelde de conclusie van Soens dat de invloed van de Kleine IJstijd er niet was. Er was wel variabiliteit, maar die had geen noemenswaardige

invloed op de opbrengsten. Mogelijk was er invloed op de werkcyclus als de oogst later was dan normaal.

De derde spreker was Otto Knottnerus: *North Sea Culture and Capitalist Agriculture. Two Lines of Thought on the Origins of the Modern World*. Knottnerus vertelde zowel liefdevol over zijn persoonlijke ervaringen opgegroeid als boerenzoon in de noordelijke laagvlakte als refereerde hij aan het beroemde Brenner-debat. Hij had in zijn betoog oog voor de landarbeiders en de sociale strijd.

Hierna was het woord aan Petra van Dam (VU): *Ditch, Well, Cistern. Drinking Water Provisioning on Farms*. Zij had met anderen juist een project afgesloten dat de drinkwatervoorziening in de steden onderzocht en wil nu gaan kijken naar drinkwatervoorziening op het platteland. Zij heeft daarbij zowel aandacht voor de materiële cultuur ervan als voor institutionele arrangementen, waarbij ze onderscheid maakte tussen collectieve en privé-arrangementen.

De voorlaatste spreker was Floor Haalboom (Erasmus Universiteit en Universiteit Utrecht): *New Rural History in the Anthropocene. On the Contested Industrialization of Agriculture*. Zij wilde, zoals al uit de titel blijkt, de aandacht vestigen op de invloed van mensen, op risico's én, misschien nog wel meer, op het historisch proces als een niet-lineair proces (zoals dat gepraktiseerd is door klassieke moderniserings-historici). Haar voorbeelden waren: de rol van antibiotica en de invoer van veevoer voor de Nederlandse veeteelt-industrie. Zij legde de nadruk op de verschillende partijen die hierin een rol speelden en hoe er flinke discussies zijn gevoerd die achteraf verdwenen zijn uit het historisch bewustzijn en ook uit de geschiedschrijving. Willen we een goed beeld krijgen van maatschappelijke processen dan moet dat weer worden teruggebracht, was de conclusie van haar helder en gepassioneerd betoog.

Zo zijn *en passant* al belangrijke nieuwe thema's uit de hedendaagse rurale geschiedenis aan bod gekomen: klimaatgeschiedenis, milieugeschiedenis, wetenschapsgeschiedenis, institutionele geschiedenis.

Slotspreker was Piet van Cruyningen zelf. Aan het begin van het symposium was zijn nieuwe boek

3 Foto: Paul Brusse

al ten doop gehouden en had hij het aangeboden aan Petra van Dam. Over dit boek staat in deze nieuwsbrief een zelfstandige bijdrage, dus hoeft ik daar hier niet over uit te wijden. In zijn presentatie ging Piet in op de ontwikkeling van de agrarische geschiedschrijving na 1945. Te beginnen met Slichers *Agrarische Geschiedenis van West-Europa*, via de belangrijke en invloedrijke regionale monografieën van de vakgroep, naar een meer agronomische benadering en meer aandacht voor instituties en *property relations*. Hij pleitte vooral voor meer aandacht voor de agrarische geschiedenis van na 1945

omdat daar in zijn ogen de échte agrarische revolutie had plaatsgevonden. Een Romeinse boer zou in 1870 nog niet van zijn stoel zijn gevallen van hoe op dat moment landbouw werd bedreven, maar wel van hoe dat na 1945 gebeurde. Hoe belangrijk ook – voor zichzelf ziet Piet meer een taak om een nieuwe vergelijkende synthese te schrijven van de agrarische geschiedenis vanaf, zeg, 1000. Een

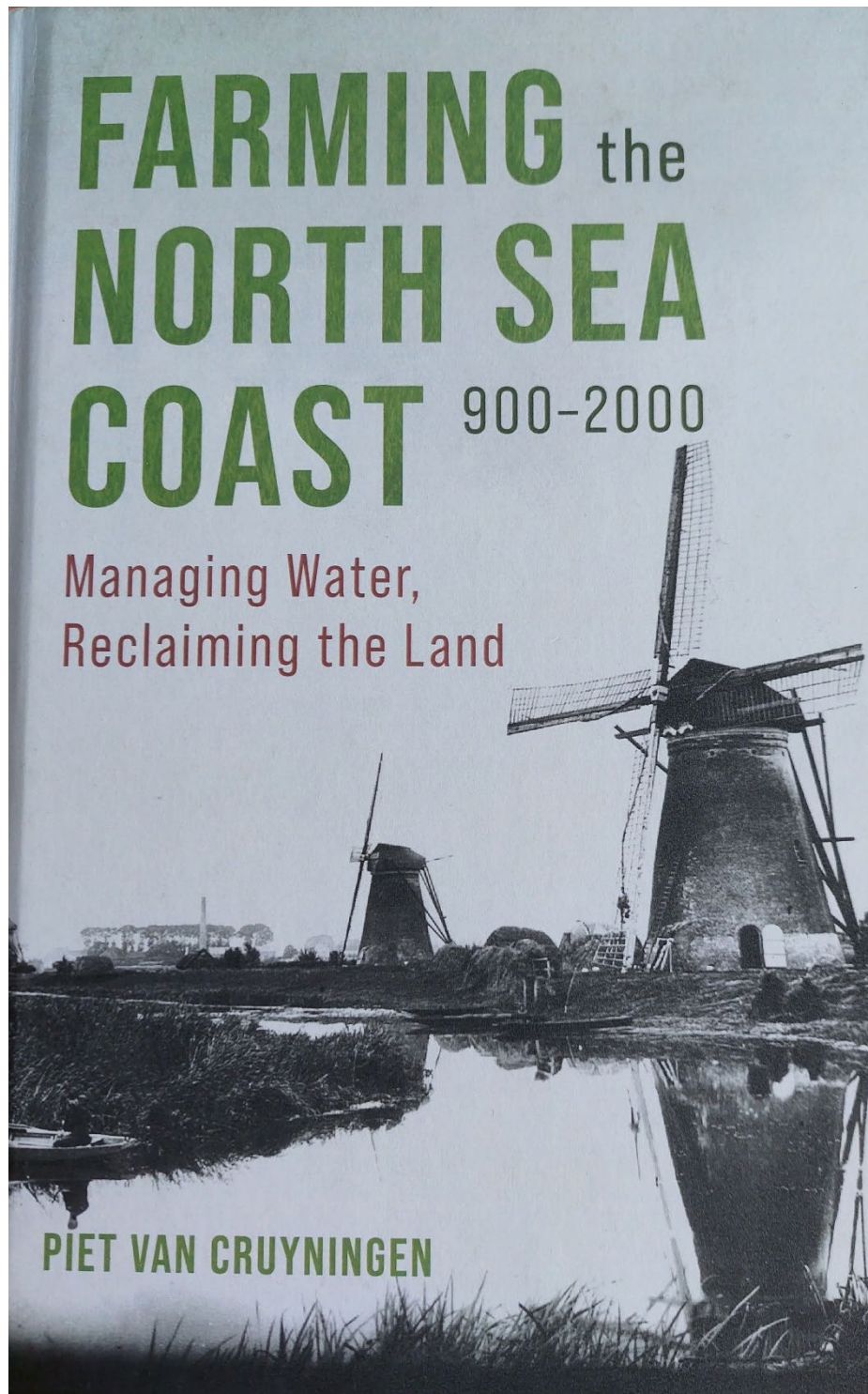
handboek dat in het onderwijs gebruikt kan worden. Zelf geeft hij als opvolger van Jan Bieleman al sinds 2013 het vak *Agrararische Geschiedenis*, dat, als keuzevak – dat wil zeggen op eigen kracht – zich mag verheugen in de belangstelling van een groeiend en groot aantal studenten van Wageningen Universiteit en daarbuiten.

Een klaterend applaus mocht hij ontvangen na zijn verhaal en daarna nog vele handdrukken van de vele bekenden en collega's die de moeite hebben genomen aanwezig te zijn bij dit officieel, maar gelukkig toch voorlopig afscheid, van 's lands meest markante en belangrijke agrarisch historicus.

Van Cruyningen, Piet. (2025). Farming the North Sea Coast, 900-2000. Managing Water, Reclaiming the Land. Boydell and Brewer

Ebook -pdf 978105435754 / Epub 9781805435761 20 pond; hardcover 95 pond

Anton Schuurman

Boeren aan de Noordzee kust is een fantastisch boek geworden. Waar gaat het over? Van Cruyningen analyseert maar liefst een millennium landbouwgeschiedenis. Centraal hierbij staat hoe boeren door de tijd heen hebben geprobeerd in de moeilijke, natuurlijke omstandigheden van laagland, dit gebied naar hun hand te zetten om er een bestaan mogelijk te maken. Oorspronkelijk betekende dat het exploiteren van het gebied en verbeteringen/wijzigingen aanbrengen, maar vanaf 900 begonnen zij ook met transformatie van het gebied, het naar hun hand te zetten, door het droog te leggen, de afvoer van water beter te regelen en het nieuwe land met dijken te beschermen.

De omgang en het beheer van de natuurlijke omstandigheden vereisten zowel ondernemerszin bij individuen als collectieve actie, regels en afspraken – instituties. Dit proces was niet rechtlijnig en, hoewel een algemeen proces, verliep het verschillend vooral naar gelang van de eigendomsverhoudingen en politieke zeggenschapsverhoudingen. Soms gingen processen weer een andere kant op (bijvoorbeeld als polders werden opgegeven), soms stopten processen (bijvoorbeeld het proces van overgang van bijdragen in natura door bijdragen in geld), fundamenteel ook was dat oplossingen hun eigen problemen meedroegen (de afwatering van de veengebieden leidde tot inklinking). Dit alles kan van Cruyningen analyseren en verduidelijken doordat hij het enge nationale historische kader heeft verlaten en de kustgebieden van de Noordzee als zijn relevante ruimte heeft gekozen (inclusief de Engelse kust) – ook al ligt de nadruk van het boek op de continentale Noordzeekust (waarbinnen hij differentieert naar Vlaanderen, Zeeland, Zuid-Holland, Holland, Friesland, Groningen, het Noord-Duitse/Deense Wadden- en kunstgebied, Overijssel en Gelderland).

Hier is hoe de auteur zelf zijn probleemstelling verwoordt:

“... the revelation of the general in the particular ... That is what this book is trying to do. It provides a survey of the history of farming on the North Sea coast - the particular – to answer more general questions concerning the influence of the environment and institutions on agricultural development. It will show that institutions were crucial for the development of agriculture, but that the institutions themselves developed in continuous interaction with environmental changes, which in their turn were to a large degree the result of interference by humans.” 18

Na een inleiding waarin de auteur zijn onderwerp mooi situeert in de bestaande literatuur en hij zijn werkwijze en keuzes toelicht, volgen er tien chronologische hoofdstukken. Over het algemeen zijn de oneven hoofdstukken meer gericht op het waterbeheer en de even hoofdstukken op de landbouwontwikkeling. Zijn periodisering is als volgt: 900/1100-1300; 1300-1550; 1500/1550-1700; 1700-1880 en 1880-1980. De epiloog gaat dan nog met enkele pagina's in op de geschiedenis na 1980.

De eerste periode (hoofdstukken 1 en 2) getiteld *The great reclamation* legt het fundament. In deze periode zo maakt de auteur duidelijk wordt ongelooflijk veel gebied beter ontwaterd en ingepolderd. Dit gebeurt zowel onder invloed van aanhoudende bevolkingsgroei/-druk in deze periode als het streven van territoriale heersers hun macht te vergroten. Daarom geven ze boeren toestemming woest land geschikt te maken voor landbouw. Als beloning krijgen deze boeren een

grote mate van vrijheid en zijn ze niet onderworpen aan allerlei feodale verplichtingen. Deze gebieden worden dus merendeels samenlevingen van vrije boeren – waarbij er wel boeren zijn die hun bedrijven pachten van een grootgrondbezitter, maar ook boeren die zelf grond bezitten, alsmede mengvormen. In Engeland wordt er in deze periode veel minder ingepolderd, omdat de te inpolderen gebieden al een rol vervullen als *gemene gronden* in landbouwsystemen van de lokale bevolkingen. Op het vasteland ontstaan vanaf de dertiende eeuw in Vlaanderen zelfstandige waterschappen; elders is er een ontwikkeling dat er naast het lokale bestuur dat toezicht hield op het beheer, ook bovenlokale organisaties ontstaan om te zorgen dat de oplossing van de een niet het probleem van de ander wordt. Dit gebeurt in gebieden waar er een centrale autoriteit is. Waar deze ontbreekt – zoals in Friesland –, of waar het centrale gezag daar niet in is geïnteresseerd – zoals in Engeland – ontstaat er vrijwillige samenwerking.

In de tweede periode, die van 1300 tot 1550, (hoofdstukken drie en vier) is er sprake van contractie. Er vinden overstromingen plaats en polders worden verlaten. Van Cruyningen schrijft hierover: “After humans remade nature, nature now remade human society and economy.” (284) Bodemkwaliteit en de aanwezigheid van stedelijk kapitaal bepalen in belangrijke mate welke gebieden beschermd kunnen worden en welke niet. Er komen duurdere, nieuwe technieken – poldermolens of molengemaal beschikbaar. In dezelfde periode vinden er ook belangrijk institutionele vernieuwingen plaats. In Vlaanderen begint de omzetting van bijdragen aan de kosten van beheer van de dijken en ontwatering in geldbijdragen in plaats van bijdragen in natura (arbeid, gereedschap, materiaal), met name bij het dijkbeheer. Dit leidt tot betere landregistratie, tot dat de toezichthouders bestuurders worden in plaats van rechters die geschillen beslechten of de kwaliteit van het beheer controleren. Het is ook gunstiger voor het verwerven van leningen om daarmee het onderhoud een systematischer basis te geven.

In de daaropvolgende periode (1500/1550-1700) – de hoofdstukken vijf en zes – worden weer nieuwe gebieden ingepolderd. Van Cruyningen spreekt van de *Second Reclamation*. Deze is in omvang weliswaar kleiner dan de eerste, maar wel veel kapitaalsintensiever door de nieuwere kostbare technieken. Het kapitaal komt vaak vanuit de steden en investeerders richt compagnieën op waarin ze deelnemen. Andere institutionele vernieuwingen zijn dat deze compagnieën degenen die nadeel hebben van de inpoldering, schadeloosstellen – in deze periode worden gebieden ingepolderd waar er al andere belanghebbenden zijn – en dat er een goed systeem is om geschillen bij te leggen. Zowel in de nieuwe als in de oude polders ontstaat er een agrarisch grootbedrijf. Spelen in de nieuwe polders stedelijke geldschietters een grote rol, in de oude polders zijn het de rijkere boeren zelf. Van Cruyningen noemt dit agrarisch kapitalisme. Boeren werden gespecialiseerde ondernemers die gebruik maakten van loonarbeid om voedsel- en nijverheidsgewassen te produceren voor de stedelijke markten. Er vond echter geen proletarisering plaats, benadrukt hij. De loonarbeiders konden emplooi vinden als ambachtslieden, kleine middenstand, en vervoerders ten dienste van de agrarische economie.

In zijn lange vierde periode (1700-1880) – hoofdstukken zeven en acht – neemt Van Cruyningen zowel de relatieve teruggang van de achttiende eeuw, als de periode van nieuwe inpolderingen van de negentiende eeuw samen. In de achttiende eeuw stopt de beweging van bijdragen in geld naar bijdragen in natura – zoals deze vanaf de dertiende eeuw had ingezet – om pas in de negentiende eeuw weer aan tractie te winnen en uiteindelijk, al ver in de twintigste eeuw, de enige manier van financiering te worden. Van Cruyningen geeft wel hypothesen, maar heeft geen

sluitende verklaring voor waarom een tijdlang weer de voorkeur wordt gegeven aan bijdragen in natura – zijn het de teruglopende inkomsten in de achttiende eeuw? De kwaliteit van de bescherming neemt echter niet af, zoals in een eerder periode van teruggang wel het geval was. In de negentiende eeuw verandert er veel door zowel de nieuwe dominantie van de nationale staten als door de toepassing van de stoommachine. Wederom wordt het droogmaken duurder, maar door deze veranderingen kunnen grotere projecten, denk aan de Haarlemmermeer, worden aangepakt. Wat blijft, is het agrarisch kapitalisme, het agrarisch grootbedrijf als dominante vorm met hoge opbrengsten – hoewel die in deze periode wel een plafond lijken te bereiken. De boeren extensiveren niet, wat men misschien zou verwachten. De nadruk ligt niet op kostenbesparing, maar op een zo hoog mogelijke productiviteit.

In zijn laatste periode (1880-1980), hoofdstukken negen en tien, neemt van Cruyningen in feite weer twee verschillende periodes samen. Hij kan dit doen omdat hij vertrekt vanuit het waterbeheer – dijkbeheer en ontwatering. Dit komt in toenemende mate in nationale overheidshanden en is technologisch hoog ontwikkeld. Het geeft hem gelegenheid om extra aandacht aan Groningen te besteden waarin in feite vanaf de Middeleeuwen een afwijkende en minder gunstige ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Hier wordt dijkbeheer verkocht aan investeerders die gericht zijn om zoveel mogelijk te verdienen aan dat beheer en zelf niet hoeven op te draaien voor de gevolgen van achterstallig en slecht onderhoud. In de tweede helft van de achttiende eeuw verbetert dat, en als dan ook nog de boeren quasi-eigenaar van de grond worden, door het Gronings beklemsrecht, komen er beter functionerende organisaties en vindt er ook in Groningen een beweging plaats naar grotere bedrijven met een meer efficiënte landbouw. Groningen doet dan volop mee aan de hoog ontwikkelde traditionele landbouw in de lage landen. Na 1945 vindt er door het gebruik van kunstmest, pesticiden, machines, ruilverkaveling en grondverbetering een zodanige ommekeer in de landbouw plaats, dat de regionale verschillen in opbrengsten verdwijnen. Landbouw komt verder los te staan van de natuurlijke omstandigheden. Op de hoger gelegen zandgebieden neemt de bio-industrie een hoge vlucht, en nemen provincies als Noord-Brabant en Gelderland de eerste plaats in de landbouwproductie over van Zeeland en Groningen.

In zijn epiloog wijst van Cruyningen op de bekende, hedendaagse problemen in de landbouw: de landbouw veroorzaakt mede water- en luchtvervuiling, gezondheidsproblemen bij de plattelandsbevolking, leidt tot standaardisatie van het landschap en tot minder biodiversiteit. Milieu, ecologie, dierenwelzijn zijn expliciet belangrijk geworden. Daarbij komt voor de lageregelegen gebieden de stijging van de zeespiegel, inklinking van de veengebieden en klimaatsverandering. Kortom, in het licht van dit boek – nieuwe uitdagingen die op creatieve, bestaansbiedende oplossingen wachten.

Zoals gezegd – dit is in alle opzichten een geslaagd boek. De lezer krijgt inzicht in lange termijnontwikkelingen, in omgaan met wisselende omstandigheden in tijd en ruimte. Het boek laat het verhaal voorwaarts gaan in de tijd zodat Van Cruyningen niet vervalt in teleologische (vanuit het resultaat afgeleide) verklaringen. Zijn comparatieve benadering stelt hem in staat om enerzijds te laten zien dat er een algemene ontwikkeling is, maar anderzijds dat daarbinnen tempo en ontwikkelingstrajecten behoorlijk kunnen verschillen. Hij maakt ook mooie verbindingen tussen politieke en economische en sociale geschiedenis doordat collectief handelen en instituties een belangrijke rol spelen. Anders dan veel andere auteurs heeft hij oog voor de landarbeiders en

hun lot en de kleine boeren, en daarmee niet alleen voor de winnaars van ontwikkelingen, maar ook voor verliezers. Zelf spreek hij over distributieve effecten.

Verdwenen is in zijn boek de nadruk van de oude Wageningse School op bevolking, hoewel die wel is terug te vinden in de expansie en contractie periodes, maar de nadruk ligt bij Van Cruyningen op de ontwikkeling van het waterbeheer, de landbouw en de instituties. Een beetje meer bevolking en Malthus had er wat mij betreft wel in gemogen – om bijvoorbeeld op die manier meer over de vraag naar agrarische producten te zeggen. Van Cruyningen focust vooral op productie en kapitaal, en nauwelijks op consumptie (hij schrijft over de urbane markt, maar de feitelijke geografische markten verschuiven behoorlijk in de tijd) en hij gaat nauwelijks in op het regeneratieve reproductie vermogen van de landbouw. In hoeverre onze hedendaagse problemen van ruimtegebrek en grondstoffenproblemen Malthusiaanse problemen in een nieuwe jasje zijn, had ik graag gehoord.

Over zijn periodisering is gelukkig ook te discussiëren. Een tijdsindeling die de negentiende eeuw een eigen plaats had gegeven, was wel terecht geweest denk ik. En voor iemand die vindt dat de échte agrarische revolutie na 1945 heeft plaats gevonden, is één hoofdstuk over de periode 1880-1980 ook vreemd. Zelf vind ik dat weer wel te verdedigen. In de periode van 1870-1945 vindt in feite het begin van de échte agrarische revolutie al plaats als we kijken naar de nieuwe organisatie in de agrarisch institutionele matrix, de nieuwe rol van de wetenschap en de overheid in de landbouwontwikkeling. In de periode tot 1945 ontstaat de nieuwe, industriële, wetenschappelijke, wereldwijd verbonden landbouw; in de periode na 1945 komt deze vorm van landbouw tot wasdom en wordt de dominante vorm – om vanaf de jaren 1980 (maar ook al wel daarvoor) steeds meer bekritiseerd te worden.

Als ik zijn boek terugkoppel naar het thema van het symposium dat is gehouden ter ere van zijn afscheid en dat vroeg naar de verhouding tussen nieuw en oud in de agrarische geschiedschrijving dan is dit boek een mooi voorbeeld van vernieuwing van de agrarische geschiedenis.

Bovennationaal, echt lange-termijn, klimaat, milieu, instituties, agency, voorwaarts geschreven geschiedenis, geschiedenis als een mix van agency, structuur, context en historisch toeval. Een geschiedschrijving geïnformeerd door en onderdeel van de sociale wetenschappen, en stevig geworteld in empirisch onderzoek. Het boek voldoet ook perfect zou ik zeggen aan de nieuwe landschapsgeschiedenis, zoals Theo Spek zich die voorstelt. In de inleiding tot het nieuwe standaardwerk *Landschappen van Nederland. Handboek voor de geschiedenis van onze leefomgeving* plaatst Spek het landschap in de driehoek aarde, natuur, mens en pleit hij voor een vernieuwde landschapsgeschiedenis die institutionele aspecten en organisatie van de samenleving insluit. Hij verwijst hiervoor naar de bekende allegorische muurschildering van goed en slecht bestuur in het stadhuis van Siena. Met dit boek van Piet van Cruyningen is hij op zijn wenken bedient. We kunnen het gerust een meesterwerk noemen.